

**ШЕЪРИ ЛОИҚ ДАР ОИНАИ НАҚДУ
БАРРАСИҲОИ ГУЛНАЗАР**

Мирсаидов Манишвар Мирсаидович, унвонҷӯи
кафедраи адабиёти муосири тоҷики МДТ
«ДДХ ба номи акад.
Б.Гафуров» (Тоҷикистон, Хучанд)

**ПОЭЗИЯ ЛОИКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ
КРИТИКИ И РАЗМЫШЛЕНИЙ
ГУЛНАЗАР**

Мирсаидов Манишвар Мирсаидович,
соискатель кафедры таджикской современной
литературы ГОУ «ХГУ имени акад.
Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

**LOIQ'S POEM IN THE MIRROR OF
GULNAZAR'S CRITIQUES AND
CONSIDERATIONS**

Mirsaidov Manishvar Mirsaidovich, Applicant of
the Department of Modern Tajik Literature, SEI
«KhSU named after acad.B.Gafurov»
(Tajikistan, Khujand)

Калидвожаҳо: Нақди нависандагӣ, Лоиқ, Гулназар, Нодирпур, «Лоиқе чун Лоиқе», шеъри нав, навоварӣ, мавзӯ, ҷасорати адабӣ, рубоӣ, дубайтӣ, ғазал, суруд

Мақола ба арзёбии арзишҳои китоби Шоири халқии Тоҷикистон Гулназар «Лоиқе чун Лоиқе» бахшида шуда, дар он моҳияти ҷустуҷӯҳои ӯ дар заминаи мақоми Лоиқ Шералӣ ба сифати шоири барҷастаи тоҷик ва нақши ӯ дар адабиёти тоҷики нимаи дуҷуми асри гузашта мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ин асар яке аз аввалин намунаҳои барҷастаи нақди нависандагии тоҷик дар бораи шахсияту эҷодиёти Лоиқ Шералӣ буда, ба таври мушаххас марҳилаҳои камолоти ин суҳанвари соҳибмақтабро дар бар мегирад. Бо дар назардошти арзишҳои рисола муаллиф қўиши намудааст, ки равиши лоқишиносии Гулназарро ҳамаҷиҳата ба нақду баррасӣ гирифта, саҳми ӯро на танҳо дар бозгӯи мақоми Лоиқ Шералӣ, инчунин нақши хосаи ӯро дар таҳаввули адабиёти тоҷикии солҳои 60-уми асри XX, дигаргуниҳои сохториву сифатии назми нимаи дуҷуми ҳамин қарн, огози робитаҳои адабӣ ва таҳкими ҳамкориҳои адибони Тоҷикистону Эрон дар мисоли ашъори Нодир Нодирпур, эҳёи жанрҳои анъанавии лирикӣ, пайванди адабиёти хаттӣ бо мероси халқӣ, шарҳи бадеии худшиносиву ҳудодоҳии миллӣ, ҷасорати адабӣ ва дигар нишонаҳои барҷастаи осори ин адиби тавонои тоҷик рӯнамо созад.

Ключевые слова: Писательская критика, Лоик, Гулназар, Нодирпур, «Лоик как Лоик», новая поэма, новаторство, тема, литературная смелость, рубаи, двустийшие, газель, песня.

Статья посвящена литературоведческой деятельности народного поэта Таджикистана Гулназара и отражает основную суть научных исследований автора в книге «Лоик как Лоик». Данная работа является одним из первых исследований личности и творчества Лоика Шерали и, определенно, включает этапы творческой зрелости этого знаменитого литератора. Предпринята попытка всестороннего анализа подхода к поэзии Гулназара и его вклада не только в рассмотрении поэтического статуса Лоика Шерали, но и его особой роли в развитии литературы в 60-е годы XX века, структурных и качественных изменений в поэзии второй половины этого столетия, процесса начала литературных взаимоотношений и укрепления сотрудничества таджикско-иранских поэтов на примере стихов Нодира Нодирпура, возрождения традиционного жанра лирики, связи письменной литературы с народным творчеством, художественной интерпретации самопознания и национального искусства, литературной смелости и представления других особенностей творчества этого таджикского поэта.

Keywords: writer's critique, Loiq, Gulnazar, Nodirpur, «Loiq as Loiq», new poem, novelty, theme, literary courage, ruboi, dubaiti, ghazal, song.

The article dwells on the assessment of the book values of the People's Poet of Tajikistan Gulnazar entitled as «Loiq chun Loiq», in which the essence of his searches is discussed in the context of Loiq Sherali's status as an outstanding Tajik poet and his role in Tajik literature appertaining to the second half of the last century. The relevant literary production is considered to be one of the first outstanding patterns of Tajik writing beset with Loiq Sherali's life-style and creations, and the former in question specifically includes the stages of maturity of this school-educated man-of-letters. Taking into account the values of the thesis, the author makes an endeavor to take Gulnazar's lyrical approach and consider his contribution, not only in retelling the status of Sherali's lyric, but his special role in the development of

Tajik literature referring to the 60-ies of the 20th century, the structural and qualitative changes of poetry in the second half of this period century, the beginning of literary relations and the strengthening of cooperation between writers of Tajikistan and Iran on the example of Nodir Nadirpur's poetry, the revival of traditional lyrical genres, the connection of written literature with national heritage, the belles-letters explanation of self-identity and national art, literary courage and other outstanding signs of the literary productions of the relevant powerful Tajik writer either.

Тули ду-се қарни охир дар адабиёти ҷаҳон қонуниятҳои умумии адабӣ ва нақду суҳансанҷӣ ба меъёри муайян даромада, мизони офаринишу дарки каломи бадеӣ, маърифати ҳунариву поэтики адабиёт, назарияи суҳанварӣ ва андозаҳои шинохти ҷинсҳои жанрҳои адабӣ таҳаққуқ пайдо намуданд. Ба таври дигар, баъди таҳаввулотӣ дар асри XIX руҳдода тамаддуноҳои шарқиву ғарбӣ бо ҳам бархӯрда, тадриҷан муқоламоҳо намуда, зимнан дар баробари дигар самтҳои ҳаёти иҷтимоиву фарҳангӣ қонуниятҳои ягонаи адабиёро пазируфтанд. Дар адабиёти қадими тоҷикӣ, ки давоми ҳазорсолаҳо қори нақду суҳансанҷии он бар пояи меъёрҳои сирф адабиёти миллӣ сурат мегирифт, андозаҳои қонуниятҳо ва истилоҳоти байналмилалӣ раҳ ёфтанд ва дар адабиёти замони шуравӣ фишангҳои суҳансанҷӣ таҳти таъсири сарои низоми ҳоким қарор гирифтанд.

Мавриди зикр аст, ки дар адабиёти бостонии тоҷик ҳамеша суҳанварон нисбати шеърӣ суҳан ва шеваи нигориши ҳамқалами хеш бетафавут набудаанд. Таҳлилу танқиди суҳани ҳамдигарро шоирону адибон ба василаи як ҷумла ё як байт ҳам ифода менамуданд. Ё шоироне монанди Абдурраҳмони Ҷомӣ ба таври густарда ба бозгӯи ҳунари шоирони ориф ва орифони суҳанвар пардохтаанд, ки равзаи ҳафтуми «Баҳористон»-у «Нафаҳот-ул-унс»-и ӯ далолат бар ин даъво доранд. Табиист, ки шеваҳои мактаби нақду суҳансанҷии классикии ниёгони мо бо ҷузъе аз соҳтору таркиби нақди адабии замони шуравӣ тафовут дорад, вале ҳамоно маърифату арзёбии ҳунари асил мағзу моҳияти ин соҳаи адабиёт аст.

Дар адабиётшиносии муосири тоҷик кайҳост, ки тадқиқи нақди шоирӣ ва нависандагӣ, яъне ба арзёбии суҳан машғул шудани адибон, монанди Аҳмади Дониш, Шарифҷон-маҳдуми Садри Зиё, Садриддин Айнӣ, Абдуррауфи Фитрат, Абулқосим Лоҳутӣ ва дигар ҷеҳраҳои адабӣ оғоз ёфта, нуктаҳои муҳимтарини он мавриди баррасии ҷиддӣ қарор гирифтаанд.

Ин шеваи наққодӣ дар адабиёти муосири кишварҳои ҳамзабон, аз ҷумла Эрон низ ҷойгоҳи хос дорад, ки далели равшани он силсилаи нигоштаҳои адибону суҳансанҷон ва дигар эҷодкорони ин қаламрав ба ҳисоб мераванд.

Дар ғаёлияти адабии насли аввали суҳанварони тоҷик, монанди Ҷалол Иқромӣ, Сотим Улуғзода, Абдусалом Дехотӣ, Муҳаммадҷон Раҳимӣ, Бокӣ Раҳимзода, Мирсаид Миршакар ва дигарон низ кӯшишҳои ноқидона ба мушоҳида мерасад, ки дар мақолоту гузоришҳои онҳо ғунҷош ёфтаанд.

Аз муҳтавои маърузаҳои мақолаҳои таҳлилии раисони Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон дар солҳои гуногун - Мирзо Турсунзода, Муъмин Қаноат, Аскар Ҳаким, Меҳмон Баҳтӣ, Низом Қосим низ метавон дарёфт, ки қори танқиди адабӣ як ҷанбаи хело муҳим ва зарурии ғаёлияти онҳоро дар бар гирифтааст.

Дар муҳити адабии Тоҷикистони шуравӣ ва соҳибистиклол як зумра адибон чун ноқиди суҳан ва донандаи равишманди асрори адабиёт ба эҷоди рисолаҳои ҷудогона комёб шудаанд, ки дар ин радиф метавон аз Аскар Ҳаким, Камол Насрулло, Низом Қосим, Фарзона, Рустами Ваҳҳоб, Муҳаммадали Аҷамӣ, Нуралӣ Нурзод, Сурайё Ҳакимова ва дигарон ёд кард.

Як сарчашмаи дигари шинохти афкори шоирону нависандагон, чун Убайд Раҷаб, Бозор Собир, Лоик Шералӣ, Гулназар, Гулрухсор, Камол Насрулло ва эҷодкорони дигар пешгуфтору сарсуханҳои мебошанд, ки онҳо ба китоби нахустини адибони навқалам ва осори ҳампешагони худ навиштаанд.

Дар китоби «Дарёи сӯзон» - маҷмуи мақолаҳо, сафаргуфтаҳо, хотираҳо ва андешаҳои шоири тавонои тоҷик Фарзона низ дидагоҳи оид ба шахсиятҳои адабӣ Сотим Улуғзода, Лоик Шералӣ, Аскар Ҳаким, Аъзам Сидқӣ, Озод Аминзода, Фурӯғи Фаррухзод ва дигарон фароҳам омадаанд, ки пайванди афкори адибони ватанӣ ва ҳавзаи форсизабонро ифода менамояд.

Дар миёни шоирони мунаққид Гулназар қадами устувор гузошта, бо осори адабӣ, наққодӣ ва публитсистии гаронбаҳояш дар кишвари мо ва берун аз он обрӯву эътибори хосе дорад.

Силсилаи нақду баррасиҳои Гулназар дар мақолаҳои ҷудогона, китобҳои «Растахези суҳан» ва «Кутбии кутби суҳан» (нақду баррасии ашъори Кутбӣ Киром) ҷойгоҳи назаррас доранд. Баҳши муҳими нақду баррасиҳои Гулназарро шинохти шеърӣ Лоик ба вучуд овардааст. Дар баробари иншои асари мустақил бо номи «Лоике чун Лоике» дар нақди шеърӣ ин суҳанвар чанд мақолаи алоҳидае ҳам навиштааст, ки ҳамагӣ аз арзиш ва аҳамияти зарурӣ бархӯрдоранд.

Гулназар дар ин китоб аввалин маротиба дар бораи зиндагии Лоик Шералӣ ва муҳимтарин хусусиятҳои шеър, андеша ва ҳунари шоирӣ ӯ мулоҳизаҳои ҷолибе баён кардааст.

Дар китоби «Лоик чун Лоик» Гулназар мардона иқроӣ шудааст, ки дастпарвари мактаби Лоик Шералӣ аст: «Боре, дар суҳбате, Лоик ба ман гуфт: «Ту аз ман баромадаӣ» [4, с.8]. Дар ин рисола Гулназар дар баҳши «Охирсухани пурҳичрон», ки пас аз панҷ рӯзи вафоти шоир навишта шудааст, таъкид меварзад, ки бори аввал Лоик Шералиро ҳамчун устод ёдовар мешавад: «Сад дареғ, ай устод! Дар тамоми сафаҳоти рисола боре Шуморо устод нагуфтаам, зеро ҳамеша бо мо будед, ҳамнафасу ҳамқадаму ҳамқадаҳи мо будед. Ва аз устод гуфтан аз худи Шумо истиҳоло мекардам» [4, с.102].

Мусаллам аст, ки дар бораи зиндагинома ва бурду боҳти ашъори Лоик Шералӣ аз ҷониби адибон мақолаҳои зиёди арзишманде таълиф намудаанд. Яке аз онҳо Муҳаммадали Аҷамӣ мебошад, ки дар мақолаи «Тафаккур ва ҳис дар калимот»-и худ доир ба ҳунари офаринандагии Лоик Шералӣ ва дигар вижаҳои шеърӣ шоирӣ ӯ мулоҳизаронӣ кардааст [1, с.32-47]. Дар баробари ин, ба қалами ин шоири соҳибном китобе алоҳида бо номи «Гулдони ҳафтранг» тааллуқ дорад, ки ба баррасии мақоми ӯ дар эҷоди рубоӣ ва дубайтӣ бахшида шудааст. Мақолаҳои дигар «Пайванди андешаву тасвир дар шеъри Лоик», «Гуногунрангии шеъри тавсифиё тасвирии Лоик» унвон дошта, ба қалами Аскар Ҳаким муталлиқ аст. Камол Насрулло низ ба таълифи мақолаи «Дар рӯи ҳама тобад як пораи нури ман» ва китоби «Шаҳписари Хайём» низ доир ба зиндагинома ва шеърӣ ҳунари Лоик фикру мулоҳизаҳои хешро иброз доштааст.

Рисолаи Гулназар бошад аз ҳар ҷиҳат қобили мулоҳиза мебошад. Муаллиф андешаҳои илмӣ ва тадқиқотии ҳудро дар фаслҳои «Ба ҷои сарсухан», «Лоик ва шеъри нав», «Лоик ва ишқ», «Лоик ва ғазал», «Лоик ва рубоиву дубайтӣ», «Лоик ва ҷасорати адабӣ», «Лоик ва суруд», «Лоик ва тарҷима», «Дар бораи се шеъри Лоик», «Ба ҷои охирсухан» ва «Ва охирсухани пурҳичрон» баён доштааст.

Ӯ дар китоби хеш ба мавқеи Лоик Шералӣ дар адабиёти муосири тоҷик баҳои баланд дода, чунин навиштааст: «...Ба гумони ман адибе мисли Лоик ба ин шиддат ба адабиёт намомадааст, ба ин шиддат ташаккулу тақомул наёфтааст ва ба ин шиддат мақоми аввали ҳудро дар адабиёт ҳифз накардааст» [4, с.8].

Вай дар фасли «Лоик ва ишқ» фаъолияти эҷодии Лоикро ба ду давра тақсим намудааст. Давраи аввал, даврае, ки Лоик шоир аст, то суҳанвар ва ин марҳиларо метавон то ҷиҳилсолагии ӯ таъриф кард. Давраи дувум, даврае, ки Лоик суҳанвар аст, то шоир ва ин марҳила аз ҷиҳилсолагӣ то ба имрӯз идома дорад. Ба андешаи Гулназар Лоик табиатан шоири тасвиркор набуда, балки маънисозӣ тавоност. Ӯ менависад, ки маънисозӣ суҳанвариро тақозо мекунад. Гулназар шеърҳое, ки Лоик дар марҳилаи аввал навиштааст, бисёр тавсиф намуда, онҳоро шоирона, риндона ва ори аз рангу бори қосибӣ унвон намудааст [4, с.26].

Ба таври қуллӣ муҳимтарин масоиле, ки дар китоби мазкур баррасӣ шуда, шахсият, шеър, андеша ва ҷойҳои Лоикро муқаррар намудаанд, ба тартиби зайл метавон тасниф ва баррасиву таҳқиқ намуд:

Лоик – нахустин гӯяндаи шеъри нав. Гулназар дар фасли «Лоик ва шеъри нав» доир ба пайдоиши шеъри нав дар Тоҷикистон, нахустин гӯяндагонӣ ин жанри ғинӣ ва андешаву ори шоирону донишмандони дохиливу хориҷӣ перомони ин масъала бо далелҳои муътамад изҳори назар кардааст.

Дар баробари ин, шеъри Лоик Шералиро бо ашъори дигар шоирони тоҷик, аз қабилӣ Мирзо Турсунзода, Бокӣ Раҳимзода, Ғаффор Мирзо, Ҳабиб Юсуфӣ, Пайрав Сулаймонӣ, Аминҷон Шукӯҳӣ, Ҳабибулло Ғайзулло, Баҳром Фирӯз, Бозор Собир ва дигарон муқоиса ва дар пайванд ба масоили меҳварии таҳқиқ зимнан ба афкори адабии онҳо низ баҳогузори намудааст.

Ӯ хизматҳои Мӯмин Қаноатро дар поягузори ва густариши шеъри нав муҳим арзёбӣ намуда, вале ин шоири бузурги адабиёти муосирро нахустин гӯяндаи шеъри нав эътироф накардааст: «Бешубҳа, хидмати Мӯмин Қаноат дар поягузори ва барқарори шеъри нав бузург аст. Аммо ўро наметавон нахустин сарояндаи шеъри нав номид» [4, с.15]. Ба андешаи ӯ шоироне чун Аминҷон Шукӯҳӣ, Ғаффор Мирзо, Мӯмин Қаноат, Мостон Шералӣ, Қутбӣ Киром ва дигарон дар ин роҳ ҷустуҷӯҳои судманде анҷом додаанд, вале дар гуфтани шеъри нав чун Лоик риндона аз худ бадар нарафтаанд. Шоири мунаққид Аскар Ҳаким дар мақолаи «Аз ғазал то шеъри озод» доир ба ин масъала андешаҳои хешро ироа намудааст [8, с.123-136].

Гулназар барои исботи андешаҳои суҳбати хусусии Мӯмин Қаноатро иқтибос овардааст: «Мо дар гуфтани шеъри нав ҷасорати зиёде нишон наодем. Метарсидем, ки мардум шеъри моро намефаҳманд ва қабул намеkunанд» [4, с.15].

Бояд таъкид намуд, ки Лоик Шералӣ дар офаридани маънӣ, тасвирҳои шоирона, баёни шоистаи сухан, мазмунсозӣ, корбурди унсурҳои миллии зиндагии тоҷикон, кашфу бозтоби маъниҳои тоза ва ривоч додани ҷанбаҳои ҳунари шеър пешгомтар аз дигар шоирон аст.

Аз муқоиса ва таҳлилу баррасии амиқи Гулназар маълум мегардад, ки нахустин ғундаи шеъри нав дар адабиёти муосири тоҷик маҳз Лоик Шералӣ ба шумор меравад. Ў андешаҳои ӯро дар ин бора бо «шеъри нав»-и Лоик Шералӣ хотима бахшидааст:

*Ман ба ин раҳ меравам пуришӯртар, меравам
бар дуртар, бар дуртар,
Шеъри мо ҳар қадр лангардору шевотар шавад,
Заҳмҳои пушти Айни он қадар ёбад шифо,
Чаҳмҳои Рӯдакӣ он қадр бинотар шавад [4, с.16].*

Лоик - тараннумгари ишқу зебӣ. Дар солҳои 70-80-уми асри XX яке аз тавонотарин шоири лирик Аминҷон Шукӯҳӣ ба шумор мерафт. Шеърҳои «Ту гул не, ҷони ман, ҳаргиз ту гул не», «Гули садбарги сурхеро харида, ба вақти ваъдагӣ сӯят давида», «Маро танҳо ту бинмудӣ фаромӯш», «Агар ман лола будам, дар баногӯши ту мебудам», «Шунидам, ки ту ранҷидӣ аз ман», «Мӯи тиллорангу ҷашмони кабуд» намунаи олии ашъори лирикии ӯ ба шумор мерафтанд. Вале пас аз эҷоди ашъори лирикӣ Лоик Шералӣ дар байни ҷавонон маъруфияти зиёде касб намуд. Гулназар дар баҳши «Лоик ва ишқ» таъкид мекунад, ки «Ў (Аминҷон Шукӯҳӣ – М.М.) аз тавонотарин лирики то даврони зуҳури Лоик аст. Лоик аз ошиқонаҳои ӯ шуруъ кард ва аз лиҳози тасвири ифода ва мушаххасии лаҳзаву ҳолатҳо ба қуллаҳои баландтар расид» [4, с.23].

Бино ба навиштаи Гулназар яке аз муваффақиятҳои шеъри лирикии Лоик Шералӣ дар он аст, ки оҳанги шеър ва тундии эҳсоси суханвар бо ҷӯшу хурӯши ҳаёти ҷавонӣ мувофиқ омадааст [4, с.20].

Дар ин баррасӣ Гулназар лирикаи Лоик Шералиро назар ба лирикаи Аминҷон Шукӯҳӣ сифатан нав дониста, ба андешаи ӯ чунин ашъор ба ниёзҳои хонандае, ки аз адабиёти ҳамзабонон бохабар аст, ҷавоб гуфта метавонад [4, с.19]. Инчунин ӯ барои тақвияти андешаҳои ӯ чанд намунаеро аз ашъори лирикии Аминҷон Шукӯҳӣ ва Лоик Шералӣ барои муқоиса овардааст.

Аминҷон Шукӯҳӣ:

*Ҳамон таъри аз даруни оби ҷӯбор
Намоён аст акси он ситора,
Ки онро ту ба ман биниаста ҳар бор
Чу рамзи ишқ мекардӣ шиора.
Ба ёдат ҳаст оё, як шаб ин ҷо
Чиҳо гуфтем мо ҳар ду нишаста?
Ба рӯям мезадӣ ҳар гоҳ, ҷоно,
Ба шӯҳи шохӣ райҳонро шикаста [4, с.21].*

Лоик Шералӣ:

*Ошиқиву таиначашмӣ тавъаманд,
Ишқ гар розист, монад беасар.
Пас маро дар соҳили дарёи дил
Таиначар кун, таиначар кун, таиначар! [4, с.21]*

Аз ин намунаҳо ба мушоҳида мерасад, ки қаҳрамонони лирикии Аминҷон Шукӯҳӣ дар лаби ҷӯй қарор гирифта, аз рӯзҳои гузашта ёдовар мешаванд. Вале аз ашъори Лоик Шералӣ бармеояд, ки қаҳрамони лирикии ӯ соҳиби «дили дарёст» ва «шӯру қиёми дарёӣ»-ро соҳиб аст.

Ин андешаҳо адабиётшинос ва мунаққиди маъруфи тоҷик Абдунабӣ Сатторзода дар мақолаи худ таҳти унвони «Давоми нек», ки он дар китоби «Аз Рӯдакӣ то Лоик» ҷой гирифтааст, тасдиқ кардааст. Дар ин мақола ӯ ба китоби «Сари Сабз» тақризи муфассале навишта, ба ҷанбаҳои лирикии ашъори Лоик ва шоири лирик будани суханвар таъкид меварзад: «Лоик шоири лирик аст. Ў дар шеърҳои кайфият, мақсаду маром, андеша ва мулоҳизаҳои насли ҷавони муосирро ифода мекунад. Қаҳрамони лирикии ӯ ҷавони инсондӯсту ҳаётдӯст, бунёдқору соҳибтадбири покизасиришт буда, ҳомии олами зебӣ ва нафосат мебошад» [6, с.143].

Ҳамзамон, Гулназар дар ин рисола ашъори лирикии Мирзо Турсунзода, Бокӣ Раҳимзода, Ғаффор Мирзо ва Мӯъмин Қаноатро бо шеърҳои лирикии Лоик Шералӣ дар як сатҳ қарор наметавонад ва лирикаи Лоикро ба «дарёи пурғалаён ва ошӯбгар» монанд карда, менависад: «Ошиқонаҳои хело ками Ғаффор Мирзо ва Мӯъмин Қаноатро наметавон бо ошиқонаҳои Лоик баробар кард. Шеърҳои лирикии шоирони шинохта Мирзо Турсунзода ва Бокӣ Раҳимзодаро

агар ба ҷӯи ороме шабоҳат диҳем, лирикаи Лоик ба дарёи пурғалаён ва ошӯбгар монанд аст» [4, с.20].

Воқеан ашъори лирикии Лоик Шералӣ дар адабиёти муосири тоҷик бемислу монанд буда, имрӯз ба ибораи Гулназар ҷавонон бо шеърӣ Лоик ишқварзӣ мекунад ва байтҳои ошиқонаи вай номаҳои онҳоро оро медиҳад.

Навовариҳои Лоик дар забони шеър. Калимаву ибораҳои зебову тоҷикии фаромӯшшударо Лоик Шералӣ дар ашъори ошиқонааш хеле зиёд истифода бурда, онҳоро аз нав эҳё кард. Ба нигоштаи Гулназар ибораҳои «сари сабз, гулбаргборони баҳор, гулбод, гулханда, дили ташна, хумори ношикаста, олами дилбозӣ, забони безабонӣ, хусни сабз, арӯси чилкокул, пилтаи абрӯ, гесӯи афшон, шафақи рухсор, хобҳои мастӣ, субҳи навоғоз, чордевори сукут, норизоии тақдир, дили дарё, марги марг, ҷунуни дарё ва садҳо ва ҳазорҳо калимаҳои содаву мураккаби дигар» [4, с.23]-ро бори аввал Лоик Шералӣ дар ашъораш истифода намуд ва дар шеърӣ дигар ҳамқаламону шогирдон борҳо такрор шуд ва то имрӯз ин раванд идома дорад.

Навовариҳои дигари Лоик Шералӣ бино ба навиштаи Гулназар дар он аст, ки ӯ қаҳрамони лирикии худро «пироҳани хосаи миллӣ пӯшонд, дар шеърҳои ошиқонааш ба кор бурд ва миллияти сурудаҳои худро бамаротиб афзуд» [4, с.24]. Вай барои тақвияти андешаҳои чанд намунаро овардааст:

Зи пушти курсӣ аз устод пинҳон

Қатори кокулаи ро мешумурдам.

Бишмурда кокули туро омӯхтам ҳисоб.

Ба гардан муҳраи мору ба сар рӯмоли шоҳӣ дошт.

Туро, эй бозубанди зарнигори зиндагониям...

Ба сарат тоҷи арӯси шаби тӯй...

Дарамро кӯфти бо панҷаи нарму ҳинобаства... [4, с.25].

Ба андешаи муҳақққ ибораҳои «муҳраи мор», «рӯмоли шоҳӣ», «бозубанди зарнигор», «хафабанд», «тоҷи арӯсӣ», «панҷаи ҳинобаства» [4, с.25] дар замони гузашта бисёр истифода намешуданд. Ҳамаи ин далели он аст, ки Лоик Шералӣ бо ин ибтикорот дар забони шеър тағйиротҳои зиёдеро ворид сохта, худро ҳамчун шоири тавоно, боистеъдод ва навовар муаррифӣ намудааст.

Нигоҳи Гулназар ба жанрҳои адабии таркиби эҷодиёти Лоик. Устод Лоик Шералӣ ҳамчун шоири тавоно ва ҷўяндаву навовар дар ҳама намудҳои жанрҳои адабӣ хунари шоирии худро таҷриба кардааст. Яке аз жанрҳои адабие, ки дар эҷодиёти Лоик Шералӣ мақоми хоса дорад, ғазал ба шумор меояд.

Ғазал. Гулназар дар китоби «Лоик чун Лоик» ғазалҳои Лоик Шералиро аз лиҳози ҷустуҷў бозёфт ва бурду бохт, нақш ва мақоми суҳанвар дар таҳаввулу тағйири шеър, офаридани маъниҳои тоза ва ҷустуҷўҳои навапардозона дар ғазалҳои шоир ва хунари эҷодии ӯ афкори бикр ва андешаҳои тозаии худро баён доштааст.

Бино ба андешаи Гулназар Лоик Шералӣ вақте ба ғазалсарой оғоз намуд, ки назм болу пари худ афшонда буд, дар худ нерӯи тоза эҳсос мекард ва хоҳиши парвозҳои дуродурро дошт. Ҳар тозагӣ, ки ба шеър ворид шуд, Лоик дар тоза кардани фазои ғазал ба кор бурд [4, с.32]. Нахустин шеърӣ ғазалмонанди Лоик ба қавли Гулназар «Худафрӯзӣ» ном дошт, ки он дар маҷмуаи «Сари сабз» ҷой гирифтааст:

Ту нахле ҳам агар бошӣ, зарурат гар бифармояд,

Сари сабзат бисўзон, гармӣ овар, шуғлаафшон шав.

Миёни неку бад, таҳқиру иззат, поку олуда,

Гаҳе тобуткаи бошу гаҳе гаҳвораҷунбош шав.

Хурӯшат ку? Талошат ку? Чароӣ худ асири худ?

Бурун о мисли шеър аз дил, забони безабонон шав [4, с.32].

Аз суҳанони Гулназар маълум мегардад, ки адабиётшинос Абдунабӣ Сатторзода дар мақолаи худ «Шеър ва зиндагӣ» ғазалҳои Лоикро таҳлилу баррасӣ намуда, ба тозагии суҳану диди шоиронаи ӯ баҳои баланд додааст ва шоирро даъват намудааст, ки бештар ба гуфтани ғазал шуғл варзад. Устод Гулназар ишора намудааст, ки пас аз ин даъват баъдан мо «соҳиби чанд ғазали олиҷаноби Лоик» [4, с.33] гардидем.

Устод Гулназар бар он назар аст, ки пас аз Инкилоби Октябр чун Лоиқ суҳанваре ба майдон наомадааст, ки дар пояи ӯ қарор бигирад. Вай доир ба ин масъала менависад, ки ҳарчанд бо хоксорӣ ва фурутанӣ Лоиқ ғазалҳои дар солҳои аввали эҷодӣ таълифнамудаи худро ба унвони «Машқи ғазал» ба таъб расонидааст, вале «...пас аз инкилоби Бухоро дар қаламрави мо суҳангӯе ба ин шириниву шевоӣ, ба ин устодиву чирадастӣ ғазал насурудааст» [4, с.34]. Бояд ба ин нукта таъкид намуд, ки Лоиқ Шералӣ ҳатто аз огози фаъолияти эҷодӣ бо офаридани маъноҳои тоза, тасвирҳои ҷолиби ошиқона ва риндона, андешаҳои навоварона худро ҳамчун шоири соҳибистеъдоду навовар, ҳунарвару пешқадам муаррифӣ сохтааст.

Омӯзиш, мутолиа ва фаъолияти тарҷумонӣ, таҳияи мунтахабе аз Соиб, мутолеаи Девони Шамс шеъри Лоикро обу ранг ва ҷилои тозае бахшид. Ғазали ӯ аз таъсири шеъру андешаи бузургони адабиёти гузаштаи мо ва шеъри ҷаҳон буранг ва ҷилои тоза пайдо намуд. Дар сурудаҳои шоир шӯру қиёми Мавлоно ва маъниофаринии Соиби Табрэзӣ равшан хувайдост [4, с.34]. Ӯ барои исботи андешаҳои чанд намунаеро зикр менамояд:

Лоиқ Шералӣ:

Хандон агар намекунӣ гирён макун маро,

Обод агар намекунӣ, вайрон макун маро [4, с.34].

Соиби Табрэзӣ:

Гар қобили малол наям, шод кун маро,

Вайрон агар намекунӣ, обод кун маро [4, с.34].

Таъсирпазирӣ аз ашъори шоирони классики тоҷикро низ ҳуди Лоиқ Шералӣ дар мусоҳибае ишора намудааст: «...Ман шеърро беш аз ҳама аз зиндагӣ ва низ аз хондани шеърҳои Рӯдакӣ, Ҳофиз, Хайём, Соиб, Калими Кошонӣ ва беш аз ҳама пас аз хондани «Маснавии маънавӣ» ва «Девони қабир» омӯхтаам» [2, с.56].

Алоқамандии байтҳо ва ваҳдати мавзӯ дар ғазалҳои Лоиқ мавзӯи дигарест, ки дар таҳқиқи Гулназар ҷойгоҳи ҳоса дорад. Ба ақидаи ӯ дар аксари ғазалҳои Лоиқ байтҳо мантиқан ба ҳам алоқаманд буда, дар онҳо «ваҳдати мавзӯ боқист ва як ҳолату руҳияи мушаххасро ифода мекунанд» [4, с.37]. Дар идомаи ин матлаб Гулназар афзудааст, ки шояд ин аз он аст, ки «Лоиқ аз гуфтани шеъри мушаххас ба гуфтани ғазал пардохт ва ин мушаххасиро ба ғазал кӯчонд» [4, с.37]. Аз нигоҳи Гулназар мушаххасгӯӣ дар шеър бисёр муҳим буда, он шеърро аз ҷиҳати мазмун хело ҷолиб месозад.

Ба андешаи Гулназар Лоиқ Шералӣ асрори ғазали гузаштагонро омӯхта, онҳоро таҷриба намудааст ва аз ҳама хубтар ғазал гуфтааст. Ӯ дар охири фасли «Лоиқ ва ғазал» таъкид намудааст, ки муносибати ман ба эҷодиёти Лоиқ муносибат ба як адабиёт аст [4, с.44; 5, 22]. Аз ин гуфтаҳо бармеояд, ки муносибати Гулназар ба эҷодиёти Лоиқ муносибати як шоир ва муҳаққиқи ҳақиқатбаён ба олами маънавии миллати созандаи тоҷик, шеъру шоирӣ ва дар маҷмӯъ, ба назми муосири тоҷик мебошад. Чунин меъёри баҳодихӣ ба осори арзишманд ва мондагори Лоиқ Шералӣ аз як ҷониб ҷойгоҳ ва мақоми шеърро дар ҳаёти ҷомеа нишон бидиҳад, аз ҷиҳати дигар масъулияти Гулназарро дар назди адабиёти оламшумули тоҷик ва офаринандагони он муқаррар менамояд.

Рубой ва дубайтӣ. Дар баробари дигар жанрҳои адабӣ, аз қабилҳои ғазал, маснавӣ, қитъа, мухаммас, таркиббанд ва мустазод бахши зиёди осори манзуми Лоиқ Шералиро рубоӣю дубайтӣ ташкил медиҳад. Шоир муносибаташро ба зиндагӣ ва рӯйдодҳои он, пеш аз ҳама, тавассути рубоӣ ва дубайтӣ баён доштааст. Доир ба ҷойгоҳ ва мақоми рубоӣю дубайтӣ Лоиқ Шералӣ муҳаққиқон фикру мулоҳизаҳои пуарзиши худро дар китоб ва мақолаҳои алоҳида ироа доштаанд. Дар баробари ин, Гулназар дар китоби «Лоик чун Лоик» дар фасли «Лоиқ ва рубоӣю дубайтӣ» доир ба мазмуну мундариҷа, шеваи баён, диди эстетикӣ ва фалсафаи ҷаҳоншиносии шоир дар боби ин навъи шеърӣ андешаҳои судманд иброз намудааст.

Ӯ нахуст аз рубоӣи аввалини Лоиқ Шералӣ ёдовар шуда, мушоҳидакор будани шоирро таъкид месозад. Аз мазмуни рубоӣи мазкур маълум мегардад, ки «ба гардани худ овехтани дасти шикаста» мушоҳидаи олии Лоиқ Шералӣ дар зиндагии одӣ ба шумор меравад. Ин рубоӣ чунин аст:

Аз ҷабри гуноҳи ҳештан нагресам,

З-он по, ки фитодаам, зи нав бархезам.

Ҳаргиз набарам ба нокасе рӯи ниёз,

Дастам шиканад ба гардани овезам [4, с.47].

Ба андешаи ӯ дар ин рубоӣ ҷузъи мушаххас – ба гардани худ овехтани дасти шикаста бисёр фавқулода аст. Чунин ҷузъиётҳои мушаххас рубоӣҳо ва дубайтӣҳои ӯро «хотирнишон, муассир ва фарқкунанда» [4, с.48] сохтааст.

Муҳаккиқи осори Лоик Шералӣ, Гулназар чунин мепиндорад, ки дар рубоиву дубайтиҳои Лоик шӯру қиёми ошиқонаву риндонаи Бобо Тоҳири Урён, содагиву ширинии сурудаҳои мардум, фалсафаи худсозу худшикани Аллома Иқбол чамъ омадаанд. Чунин баҳамой самарайи омӯзиш, заҳмат, ҷустуҷӯ ва офаридгории истеъдоди ғавқулодаи Лоик аст, ки то ӯ дар адабиёти навини мо ба касе даст надода буд [4, с.50]. Дар идома Гулназар намунаҳоро аз Бобо Тоҳир ва Иқболи Лоҳурӣ дар муқоиса бо рубоӣҳои Лоик овардааст:

Бобо Тоҳир:

*Агар ой, ба ҷонат вонавозам,
В-агар н-ойӣ, зи ҳичронат гудозам.
Биё, дарде, ки дорӣ, бар дилам неҳ,
Бимирам, ё бисӯзам, ё бисозам [4, с.52].*

Лоик Шералӣ:

*Ғизоли саркаши ошиқгӯрезам,
Биё, дар пеши поят ҷон бирезам.
Чӣ хушбахтам, агар як байти бўса,
Ба рӯи когази рӯят нависам [4, с.52].*

Иқбол:

*...Ба он миллат сару коре надорад,
Ки деҳқонаш барои дигарон кишт.*

Лоик Шералӣ:

*Замин безар шуд з-он соҳибоне,
К-аз онҳо ҳосилаш беҳосилӣ буд [4, с.52].*

Таҳлили қиёсии дубайтиҳои Бобо Тоҳири Урён ва Лоик Шералӣ ин нуктаро равшан месозад, ки воқеан суннати нодири сурудани ин навъи шеърро устои шеъри муосир пас аз ин шоири маъруфи адабиёти классикии тоҷик ба шоистагӣ идома бахшидааст.

Дар тадқиқоти худ Гулназар аз лиҳози тарзи баён, ҳунари шоирӣ ва устувории сухан рубоӣҳои Лоикро дар пояи дубайтиҳояш намегузорад ва ин андешаро бо тақия бар назару андешаҳои худӣ шоир баён медорад: «Дар бисёр суҳбатҳо шунидаам, ки рубоӣҳои Лоикро аз дубайтиҳояш комилтар медонанд. Ба назари ман рубоӣҳои ӯ аз лиҳози ифодаву истехкоми сухан баробари дубайтиҳои ӯ нестанд» [4, с.58]. Аз ин баҳодиҳӣ равшан маълум мегардад, ки дубайтиҳои Лоик Шералӣ аз лиҳози ибораориву кашфи маъниҳои тоза, тасвири воқеии ҳодисаҳо ва ҳунари шоирӣ баробари рубоӣҳояш намебошанд.

Аммо дар баробари ин метавон зикр намуд, ки Лоик Шералӣ яке аз муваффақтарин ғояндагони рубоӣ ва дубайтӣ ба шумор рафта, ин навъ сурудаҳои ӯ саршор аз таровати тасвир, балогати маъно, ғасоҳати забон ва камоли андеша мебошанд.

Суруд. Дар замони гузашта ҳофизони мо дар эҷоди тарона ва суруд ба ғазалҳои шоирони классики тоҷику форс тақия менамуданд. Бино ба навиштаи Гулназар мактаби сурудофариниро дар Тоҷикистон шоири тавоно Аминҷон Шукӯҳӣ оғоз намуд ва сарчашмаи илҳами ӯ мактаби эҷоди суруд дар адабиёти рус ба шумор меравад. Ба андешаи вай то зухури Лоик барномаи ҳофизони мо аз таронаҳои дилнишини ин шоири барӯманд (Аминҷон Шукӯҳӣ – М.М.) (дар нисбати замонаш) иборат буд. Шукӯҳӣ зарбу оҳанг, калимаву ибора, ташбеҳу истиора, вазну қофияи вижаи сурудро ба истифода гирифт ва суханаш ба таронаи дилангези мардум мубаддал шуд [4, с.78].

Аз навиштаҳои Гулназар маълум мегардад, ки Аминҷон Шукӯҳӣ чун шоири суруднавис пайваста кӯшиш менамуд, ки ин мактаб тавсия ёбад ва шоирони таронасаро ба майдон оянд, матнҳои зебову пурмухтаво офаранд ва мардум ҳамеша соҳиби сурудҳои нав ба нави худ бошанд [4, с.79]. Дар ибтидои солҳои 80-уми асри XX бо иқдоми шахсии ӯ дар Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон маҷлиси махсус баргузор шуд, ки дар он масъалаи суруд баррасӣ гардид ва Аминҷон Шукӯҳӣ аз шоирон даъват намуд, ки «барои халқи худ таронаҳои шоиста нависанд, бо оҳангсозону овозхонон ҳамкории пурсамар дошта бошанд» [4, с.79]. Пас аз даъвати Аминҷон Шукӯҳӣ чанде аз шоирон ба эҷоди сурудҳои зебо ва пурмазмун пардохтанд.

Чунонки Гулназар ибраз меорад, пас аз ин маҷлис «Лоик чун шоири парчамбардор, миёно маҳкамтар баст ва дар офаридани матни сурудҳо пештару амиқтар рафт. Вай мактаби суруднависии Шукӯҳиро такмил дод, чун шоири тавонотару расидатар буд, ба сухан болу пари осмонгир ато кард» [4, с.79]. Ба назари вай равонии шеър, истифодаи ибора ва таркибҳои классикиву халқӣ ва тозагии маъно боиси маъруфият пайдо намудани сурудҳои ӯ дар байни хурду калон гардид: «Шеъри равону ҷаззоб, ибораву таркибҳои ширини ғоҳ классикиву ғоҳ халқӣ, зарбу оҳанги ба даври замон мутобиқ, маъниҳои дилангезу хотирнишини сурудҳои ӯро маҳбуби хурду калон гардонид» [4, с.79].

Ба андешаи муҳаққиқ хусусиятҳои дигари сурудҳои Лоик Шералӣ дар он аст, ки ӯ аз таронаҳои халқӣ моҳирона ва устодона калимаву ибораҳои зебо сохта, воситаҳои тасвири бадеиро моҳирона ба кор бурда, ҳамзамон мутобиқи зарбу оҳанг нақарот меофарад [4, с.81].

Шеърӣ «Имони дил»:

«Санае, санае,

Дара бикишо, манае».

То ба кай пушти дарат

Ҳалқа бар дар занаме [9, с.312-313].

Шеърӣ «Чашминтизор»:

Ман фидои нозболини туям,

Ман гадои нози ширини туям [9, с.312].

Шеърӣ «Ишқи синасӯз»:

Бе ту набуд ранге

Дар гулшани баҳорам.

Бе ту набуд барге

Дар боғи рӯзгорам [9, с.308].

Шеърӣ «Раққоса»:

Хандиданош, болиданош, нозиданоша бинед.

Чархиданош, печиданош, ларзиданоша бинед [9, с.317].

Аз рӯи маълумоти Гулназар зеботарин таронаи Лоик «Дарё» мебошад, ки аз ҷониби шодравон Хурмо Ширинова бемислу монанд суруда мешуд, он бо мисраҳои дарозу кӯтоҳ навишта шуда, ҳам барои оҳангсоз ва ҳам барои овозхон мушкилиҳои зиёдеро пеш меовард [4, с.81].

Дар хотимаи фасли «Лоик ва суруд» Гулназар хеле зиёд афсӯс хӯрда, бо нигаронӣ таъкид мекунад: «Имрӯз, ки сахна, аз радиову телевизор пайваста сурудҳои бефурӯғу бемаънӣ садо медиҳанд, афсӯс метавон хӯрд, ки мактаби сурудофаринии Шукӯҳиву Лоик пайравони шоистаи худро пайдо намекунад, суруд аз инҳисори қаламбадастони беҳунар берун намеравад, завқи овозхонҳои навбаромад коҳидааст ва онҳо ба эҷоди арзишманди шоирони барӯманд ручӯ намекунанд» [4, с.81].

Гулназар дар рисолаи хеш доир ба вазъи шеър, ҷустуҷӯю бозёфт ва бурду боҳти ашъори Лоик Шералӣ, нақши шоир дар таҳаввулу тағйири анвои осори манзум, офаридаҳои суннатӣ ва наваҷодҳои аз ғазалгунаҳо то шеърӣ нав ё сафед, мавқею мақоми шоир дар адабиёт, ҷасорати адабӣ ва фаъолияти тарҷумонӣ андешаҳо ва мулоҳизаҳои бикри худро бо камолӣ садоқат ва назокат баён доштааст.

Ҳамин тавр, бо натиҷагирӣ аз ин мабоҳис метавон ба хулосае омад, ки ин рисола ҳарчанд ба як чехраи адабии замони мо бахшида шудааст, вале зимнан масъалаҳоро оид ба тақдирҳои шеърӣ тоҷикӣ дар қарни XX, таъсири шеърӣ муосири Эрон ба сабку услуби шоирони тоҷик ва нуктаҳои доир ба таърихи адабиёти муосирро дарбар мегирад, ки ҳамагӣ аз арзиш ва аҳамияти муҳим бархӯрдоранд ва симои Гулназарро чун ноқиди сухансанҷ ва муҳаққиқи арҷманди шеърӣ андешаи Лоик Шералӣ бозтоб мебахшад. Ба таври дигар гӯем, тавассути мутолеаи рисола хонандаи он баробари шинохти камолоти эҷодии Лоик Шералӣ бо таҳаввулотҳои муҳимме, ки дар адабиёти нимаи дуюми асри XX рух додааст, муталлаъ мегардад. Аз сӯи дигар, метавон ба итминон изҳор дошт, ки рисола як пажӯҳиши арзишманд дар бораи тамоюлҳои эҷодии адабиёти тоҷикии садаи XX ва шеърӣ андешаи Лоик Шералӣ ба шумор меравад, ки ҳар яке аз мабоҳиси он тарҳи як таҳқиқи комил дар шинохти каломии ин шоири соҳибназари тоҷик маҳсуб меёбад.

«Лоикҷе чун Лоикҷе» ҳамчун аввалин нақдномаи шахсияту эҷодиёти Лоик Шералӣ асари ҷовидонист. Гулназар бо маҳорати волои наққодии хеш тавонистааст, ки дар баробари арзёбии ҷавҳари ҳунари Лоик Шералӣ зимнан як таърихномаи хурди таҳаввули шеърӣ тоҷикии нимаи дуюми қарни XX-ро ба вучуд оварад, нақши чехраҳои адабӣ, монанди Мирзо Турсунзода, Бокӣ Раҳимзода, Аминҷон Шукӯҳӣ, Муъмин Қаноат, Қутбӣ Киром, Убайд Раҷаб, Ғаффор Мирзо, Бозор Собир, Мастон Шералӣ ва дигаронро дар тақдирҳои сохтору дарунмояи шеър ва сахми насли нисбатан навро дар рушди сифатии адабиёт баррасӣ намояд.

Ҳамзамон, Гулназар заминаҳои пайванди адабиёти тоҷикии солҳои 60-уми асри гузаштаро ба шеърӣ муосири Эрон, баҳусус, ашъори рангини Нодири Нодирпур ва дидору мулоқоти ӯ бо аҳли адаби Тоҷикистон дар ҳошияи Симпозиуми назми форсӣ дар шаҳри Душанбе (13.12.1967) ёдрас мешавад. Аз андешаҳои муаллиф бармеояд, ки нашри «Шеърӣ ангур»-и Нодирпур дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» дар қалбҳои адабони ҷавони солҳои 60-уми асри мозӣ гулгула афканда будааст: «Дар ин шаби пурҳаяҷон (шабе, ки

муаллифи «Лоике чун Лоике» ҳамроҳи ҳамдарсони худ «Шеъри ангур»-ро ба даст оварда, якҷоя меҳондаанд – М.М.), ки мо бори аввал бо шеъри нави воқеӣ рӯ ба рӯ меодадем, шоирони навҷӯе чун Ғаффор Мирзо, Муъмин Қаноат, Қутбӣ ва Мастони ҳанӯз ҷавон доштем ва онҳо бо тамоми ниру шеъри қарахти моро ба таҳрик овардан меҳостанд. Мақолаҳои пурдари Ғаффор Мирзоро ба ёд оред. Аммо чун шеъри Нодирпур шеър надоштем» [4, с.8-9].

Муаллифи «Лоике чун Лоике» аз равзанаи ҷашми шоири мавриди назараш ба шеър ва пайванди сухану иҷтимоӣ нигариста, ба ин ҳулоса расидааст, ки як нобиғаи адабӣ метавонад, ки ба монанди як ҷеҳраи сиёӣ ҷаҳони андешаи адибону адабиётро ба кулӣ тағйир диҳад ва сабку мактаби ҳоси ҳудро ба вучуд оварад.

Китоби Гулназар аз рисолаҳои арзишманд ва фарогири саҳифаҳои рангини зиндагии ҳунарии Лоик Шералӣ буда, дар лоикшиносии имрӯз бо дарбаргирии нуктаҳои нав ва андешаҳои пурқиммати наққодӣ имтиёз дорад. Аз ин рӯ, баҳрамандӣ аз ин китоб ҳамеша ба сифати яке аз манбаъҳои маърифати адабиёти асил муҳим мебошад ва асосҳои нақди нависандагиву шоирии моро устувор мегардонад.

АДАБИЁТ:

1. Аҷамӣ, М. Тафаккур ва ҳис дар шеър [Матн]: Маҷмуаи мақолаҳо / М.Аҷамӣ. – Душанбе: Адиб, 2008. – 296 с.
2. Дар суҳбати Лоик Шералӣ [Матн]: Маҷмуаи мусоҳиба ва муколамаҳои Шоири халқии Тоҷикистон Лоик Шералӣ ба муносибати 80-умин солагии зодрӯзаш. – Хучанд: Нури маърифат, 2021. – 250 с.
3. Гулназар. Қутбии қутби сухан [Матн]: Ба ифтихори 75-солагии зодрӯзи Қутбӣ Киром / Гулназар. – 2007. – 27 декабр.
4. Гулназар. Лоике чун лоике [Матн]: Ёдоштҳо дар бораи Лоик / Гулназар. Душанбе: Суруш. 2000. – 82 с.
5. Гулназар. Растохези сухан [Матн]: Мақолаҳо, хотираҳо, ёддоштҳо, тақризҳо, мусоҳибаҳо ва андешаҳо / Гулназар. – Хучанд: Нури маърифат, 2015. – 300 с.
6. Сатторзода, А. Аз Рӯдакӣ то Лоик [Матн]: Давоми нек / А. Сатторзода. – Душанбе: Адиб, 2013. – 176 с. – С.143-151.
7. Фарзона. Дарёи сӯзон [Матн]: Маҷмуаи мақолаҳо / Фарзона. – Душанбе: Адиб, 2014. – 240 с.
8. Ҳақимов, А. Аз ғазал то шеъри озод [Матн] / А.Ҳақимов // Садои Шарқ. – 1975. – №12. – С.123-136.
9. Шералӣ, Л. Кулӣёт [Матн]: Иборат аз ду ҷилд. Ашъор. – Душанбе: Адиб, 2008. Ҷ.1. – 560 с.

REFERENCES:

1. Ajami, M. Thinking and feeling in poem [text]: the collection of articles / M.Ajami. Dushanbe: Man-of-Letters, 2008. – 296 pp.
2. In Loi Sherali's interview: the collection of interviews and dialogues by the Tajik national poet - Loi Sherali on the occasion of the 80th anniversary of his birthday. - Khujand: The Light of Enlightenment, 2021. - 250 pp.
3. Gulnazar. The revival of speech [text]: on the occasion of the 75th anniversary of Kutbi Kirom / Gulnazar. – 2007. - December 27.
4. Gulnazar. Loi – worthy one [text]: Memories about Loi / Gulnazar. - Dushanbe: Surush. 2000. - 82 pp.
5. Gulnazar. The revival of speech [text]: articles, memoirs, reviews, interviews and opinions / Gulnazar. – Khujand: The Light of Enlightenment, 2015. - 300 pp.
6. Sattorzoda, A. From Rudaki to Loi [text]: Good continuation / A.Sattorzoda. Dushanbe: Man-of-Letters, 2013. 176 pp. – pp.143-151.
7. Farzona. The burning river [text]: the collection of articles / Farzana. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2014. - 240 pp.
8. Hakimov, A. From ghazal to free versed [text] / A.Hakimov // The Voice of Orient. - 1975. №12. – pp. 123-136.
9. Sherali, L. The Collection of compositions [text]: in two volumes. Poetry. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2008. V.1. - 560 p.